

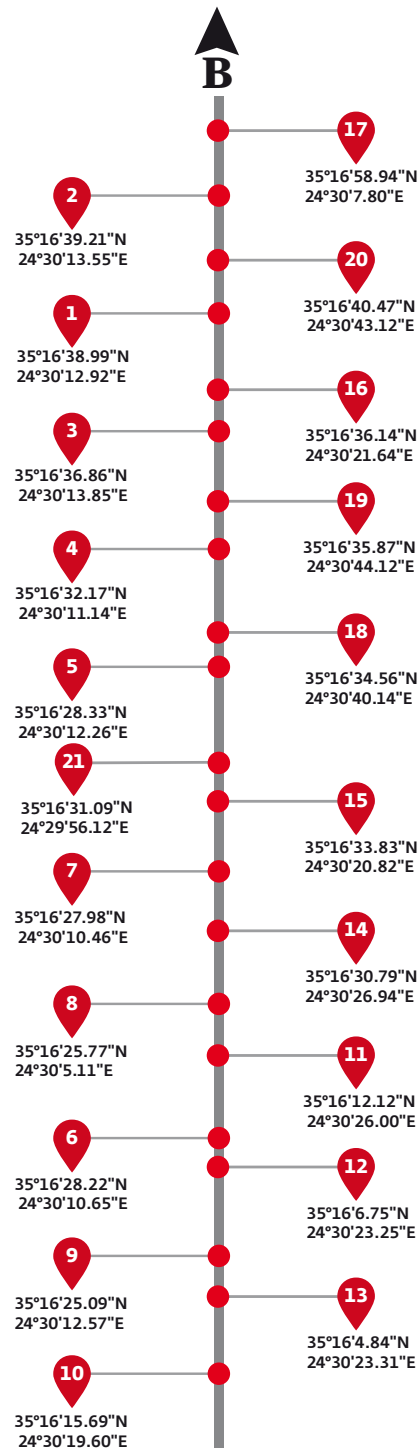
Θαλαμοειδής τάφος (θέση «Συκίδι») (21)

Στην περιοχή «Συκίδι», στο ΒΔ άκρο του οροπεδίου, έχουν αποκαλυφθεί δύο τάφοι, από τους οποίους ο ένας είναι καλά διατηρημένος. Πρόκειται για θάλαμο λαξευμένο στον ασβεστολιθικό βράχο, με κάτοψη τετράγωνου σχήματος και είσοδο στην ανατολική του πλευρά. Στο εσωτερικό του, στις τρεις πλευρές φέρει τυφλά αψιδώματα εν είδει αρκοσολίων (τοξωτών λαξευμένων τάφων). Ο τάφος πρέπει να κατασκευάστηκε κατά τους πρώιμους χριστιανικούς χρόνους (αν όχι την ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο), ως το ύστατο ενδιαίτημα κάποιου εξέχοντος προσώπου της τοπικής κοινωνίας.

* Οι αριθμοί αντιστοιχούν στο διάγραμμα.

Εικόνα εξωφύλλου: Χάλκινη κεφαλή Κόρης, που βρέθηκε κοντά «στου Βασίλη το σπήλιο». Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

Κάτω: Ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής.

Για να περιηγηθείτε στο χώρο μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τις συντεταγμένες που δίνονται στο διάγραμμα. Για να ακούσετε ή να κατεβάσετε το αρχείο της ηχητικής ξενάγησης σκανάρετε με το κινητό σας το QR code που βρίσκεται αριστερά ή πληκτρολογήστε το σύνδεσμο: <http://www.archaiologia.gr/innoetics/82033.mp3>

ΟΝΙΘΕ ΓΟΥΛΕΔΙΑΝΩΝ

Κυριάκος Ψαρουδάκης

Μικρός Οδηγός
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ (© τέχνες | Νο 119
Δεκέμβριος 2015)

www.archaiologia.gr

Στην περιοχή Ονιθέ, ΝΑ από το σημερινό Ρέθυμνο και σε απόσταση 18 χλμ. απ' αυτό, βρίσκεται μια αρχαία, αταύτιστη πόλη. Η ονομασία της δεν είναι γνωστή αλλά, απ' ό,τι φαίνεται, καταλάμβανε το ΝΑ τμήμα της επικράτειας της αρχαίας Ρίθυμνας.

Ο ερειπίωνας της Ονιθές έχει κατά καιρούς ταυτιστεί με τις αρχαίες πόλεις Οσμίδα και Φαλάνα. Η ακμή της πόλης τοποθετείται στα αρχαία χρόνια (7ος-6ος αι. π.Χ.), όμως ίχνη ανθρώπινης παρουσίας εντοπίζονται από τη Νεολιθική εποχή (4η χιλιετία π.Χ.) και, με ορισμένα κενά, φτάνουν ως τις μέρες μας.

Πρόσβαση στην Ονιθέ εξασφαλίζει το περιφερειακό οδικό δίκτυο που οδηγεί από το Ρέθυμνο στο χωριό Γουλεδιανά και, στη συνέχεια, ένας αγροτικός δρόμος που διαμορφώνεται στα βόρεια του οροπεδίου της Ονιθές.

Το οροπέδιο έχει σχήμα τριγωνικό, με την κορυφή του τριγώνου προς το νότο, όπου συναντάται και το μεγαλύτερο υψόμετρο. Το πλάτωμα αποτελεί, κατά βάση, μια προεξοχή στις νότιες υπώρειες του όρους Βρύσινα, το οποίο κυριαρχεί με τον όγκο του στην ευρύτερη περιοχή του Ρεθύμνου. Προς νότο, ανατολικά και δυτικά η περιοχή της Ονιθές απολήγει σε εξαιρετικά απότομες πλαγιές, γεγονός που την καθιστά φυσικά οχυρή θέση.

Ναός Αγίας Ελεούσας και κρήνη (1, 2)*

Το πρώτο κτίσμα που συναντά ο επισκέπτης της Ονιθές είναι ο μονόχωρος ναός της Αγίας Ελεούσας που χρονολογείται στον 15ο αιώνα. Κοντά του βρίσκονται μια πηγή νερού και μια σύγχρονη, κτιστή κρήνη.

Ο εγκαταλειμμένος οικισμός (3)

Στην είσοδο του οροπεδίου (στο βορειοδυτικό του τμήμα) βρίσκεται ένας μικροοικισμός, ο οποίος συγκροτείται από διάσπαρτα, πετρόκτιστα σπίτια, τα οποία χρησιμοποιούνταν εποχιακά ως και τα μέσα του 20ού αιώνα. Τα σπίτια είναι λαϊκής αρχιτεκτονικής και χαρακτηρίζονται από αρχιτεκτονικά στοιχεία της Ενετικής και της Οθωμανικής περιόδου. Τα περισσότερα απ' αυτά, όπως και η αγρέπαυλη (4), περιλαμβάνουν προσκτίσματα και αλώνια λαξευμένα στον φυσικό βράχο. Η δημιουργία του οικισμού πιθανολογείται στον ύστερο Μεσαίωνα (16ος-17ος αι.).

Η κρήνη (θέση «Πλάκες») (6)

Η κρήνη βρίσκεται στο ευρύ, βραχώδες πλάτωμα, αμέσως μετά την είσοδο του οροπεδίου που ονομάζεται «Πλάκες» (5). Το αρχαίο τμήμα της διαμορφώθηκε κατά τα αρχαϊκά χρόνια ενώ το σύγχρονο μόλις τον περασμένο αιώνα. Η αρχαία κρήνη βρίσκεται στη δυτική πλευρά ενός λαξευμένου ορύγματος με τρία μικρά στόμια στη βραχώδη παρειά του. Ο οικοδομικός τύπος της κρήνης θεωρείται σχετικά σπάνιος για την Κρήτη, καθώς τέτοια οικοδομήματα υδροδότησης δεν γνώρισαν ποτέ ιδιαίτερη προτίμηση. Στη γωνία που σχηματίζεται με την αρχαία κρήνη πρέπει να βρισκόταν ένα ιερό (7), όπως μαρτυρεί η ανεύρεση αγάλματος καθιστής, γυναικείας μορφής.

01

Οικία Α (θέση «Τσίγκουνας») (10)

Στη θέση «Τσίγκουνας» —την καρδιά του αρχαίου οικισμού— έχει αποκαλυφθεί ένα από τα πλέον ενδιαφέροντα δείγματα πρώιμης οικιστικής στην Κρήτη. Πρόκειται για τη λεγόμενη «Οικία Α», ένα συγκρότημα οκτώ δωματίων, που κατασκευάστηκε στο τέλος του 7ου αιώνα π.Χ. και συνέχισε να χρησιμοποιείται και στα κλασικά χρόνια (5ος αι. π.Χ.). Τόσο το μεγάλο μέγεθος του συγκροτήματος, όσο και το πλούσιο περιεχόμενό του, συνηγορούν υπέρ του δημόσιου χαρακτήρα του, σαν αυτόν που αναγνωρίζουμε στα ανδρεία ή τα πρυτανεία.

Από την αρχαία πόλη έχουν σωθεί οικοδομικά θεμέλια, ορατά σε αρκετές θέσεις του οροπεδίου. Από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι το «Γυμνάσιο» (9), όπου οικοδομικά θεμέλια και τοίχοι συνδέονται με μεγάλο, κατακόρυφο λάξευμα του βράχου, καθώς επίσης «του Βασίλη ο σπήλιος» (11), όπου αντίστοιχα λαξεύματα και ισχυροί τοίχοι συνδέονται με μια σπηλαιώδη κοιλότητα.

Ακρόπολη (θέση «Πύργος») (13)

Η ακρόπολη, που αποτελεί κατασκευή των ελληνοιστικών χρόνων, έχει χωροθετηθεί στο ψηλότερο σημείο του οροπεδίου. Προς νότο ορίζεται από τον απότομο γκρεμό, εξ ου και στην πλευρά αυτή δεν υπάρχει οχύρωση. Οι άλλες δυο πλευρές της, μήκους 12 μ. η καθεμία, σχηματίζουν ορθή γωνία και είναι κτισμένες από ψευδοϊσοδομικό τείχος. Σε χαμηλότερο επίπεδο, η ακρόπολη περιβάλλεται από οχυρωματικό περίβολο που πρέπει να είχε κατασκευαστεί σε πρωιμότερους χρόνους (12).

03

05

02

04

01 Η αγρέπαυλη.

02 Ψηφιδωτό δάπεδο.

03 Τμήμα χάλκινης περικεφαλαίας. Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου.

04 Χάλκινο σύμπλεγμα ζώων, που πιθανότατα αποδίδει σκηνή θηλασμού. Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου.

05 Χάλκινη προχή από την Οικία Α. Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνου.

Παλιохριστιανική βασιλική (θέση «Κερά») (18)

Η βασιλική βρίσκεται στο ΒΑ τμήμα του οροπεδίου της Ονιθές. Είναι κτισμένη σε πλαγιά λόφου και έχει διαστάσεις (χωρίς τα προσκτίσματα) 31x15 μέτρα. Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα, τον πιο γνωστό τύπο εκκλησιαστικών κτιρίων κατά την πρώιμη Βυζαντινή περίοδο. Ο κυρίως ναός, που έχει στην κάτωψη σχήμα ορθογωνίου, φέρει στα δυτικά του νάρθηκα, ενώ στα ανατολικά του προεξέχει η ημικυκλική αψίδα του ιερού. Στη βόρεια πλευρά του ναού υπάρχουν δύο δωμάτια (το μεγαλύτερο από τα οποία ήταν, πιθανόν, το Βαπτιστήριο).

Δύο στυλοβάτες χωρίζουν τον κεντρικό ναό σε τρία κλίτη, από τα οποία το μεσαίο είναι και το πιο ευρύχωρο. Τόσο οι κιονοστοιχίες, όσο και ο γλυπτός διάκοσμος της βασιλικής έχουν χαθεί. Τα δάπεδα του νάρθηκα, του κεντρικού κλίτους, του ιερού βήματος και του βόρειου παστοφορίου ήταν καλυμμένα από εντυπωσιακά ψηφιδωτά με γεωμετρικά και φυτικά σχέδια. Η βασιλική χρονολογείται στα τέλη του 5ου και τις αρχές του 6ου αιώνα.

Χάνι (θέση «Κερά») (19)

Σε απόσταση περίπου 100 μ. ανατολικά της Βασιλικής, συναντάμε ένα καμαροσκέπαστο λιθόκτιστο οικοδόμημα, το οποίο εσωτερικά αποτελείται από μια ενιαία αίθουσα. Το κτίριο ανήκει, πιθανόν, στον 16ο ή τον 17ο αιώνα. Αν και θα μπορούσε να αποτελεί την αγρέπαυλη ενός ντόπιου γαιοκτήμονα, το πιθανότερο είναι να είχε χρησιμεύσει ως χάνι. Την υπόθεση αυτή ενισχύουν η κομβική του θέση στο ΒΑ πέρασμα της Ονιθές και η εγγύτητά του σε πλούσια πηγή.

Βενετσιάνικος ναός της Ζωοδόχου Πηγής (θέση «Κερά») (20)

Ένα μικρό ρυάκι, αμέσως κάτω από το χάνι, οριοθετεί προς ανατολάς την περιοχή της Ονιθές. Μέσα σ' αυτή τη ρεματιά, 200 μ. ΒΑ από το χάνι, είναι κτισμένος ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής. Πρόκειται για μικρό, μονόχωρο, καμαροσκέπαστο ναό με αμφικλινή στέγη από κεραμίδια που χρονολογείται στις αρχές του 15ου αιώνα.